

ANALYSIS OF THE RELATIONSHIP BETWEEN COUNTRIES' GOVERNANCE LEVELS AND ECONOMIC GROWTHS

Makbule AYTEKİN
makbuleaytekin1@gmail.com
orcid.org/ 0000-0002-9652-8373

e-ISSN 2687-4563
2022, Vol. 4(1) pp. 1-19
<https://doi.org/10.54737/aujfe.1053362>

Research Article

Received: 04.01.2022

Revised: 18.02.2022

Accepted: 24.02.2022

To cite this document:

.....
Aytekin, M. (2022). Analysis of the Relationship Between Countries' Governance Levels and Economic Growths. *Anadolu University Journal of Faculty of Economics*, 4 (1), 1-19

Abstract

The effects of governance variables such as voice and accountability, political stability and absence of violence/terrorism, government effectiveness, regulatory quality, rule of law, and control of corruption on economic growth are investigated in this study. The relation between the selected variables was evaluated using panel data regression analysis. In addition, data from 2002 to 2020 was used to assess the 170 countries. According to the findings, the presence of political stability, the absence of violence/terrorism, providing the efficiency of the government, the high regulatory quality, the rule of law, and the control of corruption, all have a positive impact on economic growth. When data on countries is analysed, it is discovered that countries that do poorly in terms of governance variables in general also have low GDP per capita. As a result, good governance standards in institutions have a favourable impact on the welfare of the country. The countries having political instability, widespread corrupt institutions, ignored the rule of law by the administration in certain groups, under the dominant rule of certain elites are in deep poverty compared to democratically elected and effective governments willing to hand over power through democratic means.

Keywords: Governance, Economic Growth, Institutionalism, Inclusion.

JEL Codes: F43, G38, O47

ÜLKELERİN YÖNETİŞİM DÜZEYLERİ İLE EKONOMİK BÜYÜMELERİ ARASINDAKİ İLİŞKİNİN ANALİZİ

Öz

Bu çalışmada, yönetim göstergelerinden ifade özgürlüğü ve hesap verebilirlik, siyasi istikrar ve şiddetsizlik, hükümetin etkinliği, düzenleyicilik kalitesi, hukukun üstünlüğü ve yolsuzluğun önlenmesinin ekonomik büyüme üzerindeki etkisi incelenmiştir. Belirtilen değişkenler arasındaki ilişkinin tespiti için panel veri regresyon analizi kullanılmıştır. Ayrıca, 170 ülke, 2002-2020 dönemi için temin edilen veriler kullanılarak değerlendirilmiştir. Analizler sonucunda, siyasi istikrar ve şiddetsizlik ortamının varlığı, hükümetin etkinliğinin sağlanması, yüksek düzenleyicilik kalitesi, hukukun üstünlüğü, yolsuzluğun önlenmesinin ekonomik büyüme üzerinde olumlu etkiye sahip olduğu gözlemlenmiştir. Ülkelere ilişkin veriler incelendiğinde, genel olarak yönetim göstergeleri bağlamında kötü performans sergileyen ülkelerin kişi başına GSYİH'lerinin de düşük olduğu tespit edilmiştir. Dolayısıyla kurumlardaki yönetim standartlarının yüksek olması ülke refahını olumlu yönde etkilemektedir. Siyasi istikrarsızlığını, yolsuzluğun ve yozlaşmanın hâkim olduğu, yönetimin belli gruplarda toplanarak hukukun üstünlüğü ilkesinin hiçe sayıldığı, demokratik yollarla seçilen ve iktidarı da demokratik yollarla teslim etmeye hazır etkin hükümetlerin yerine belirli seçkinlerin baskın yönetimi altındaki ülkelerin derin yoksulluk içinde olduğu görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Yönetişim, Ekonomik Büyüme, Kurumsallık, Kapsayıcılık

Giriş

Uluslar eski zamanlardan beri yaşamlarını sürdürebilmek için gerekli miktarın üstünde üretim yapmışlardır. Üretimin çoğalması ile elde edilen artı değer diğer uluslarla değişilerek tüketim çeşitlendirilmiş ve refah arayışları ortaya çıkmıştır. Sanayi Devrimi'ne kadar geçen sürede insan yaşamında nesiller arasında büyük farklılıklar gözlemlenmemiştir. Öte yandan, Sanayi Devrimi'nden sonra insanların yaşam biçimlerinde nesiller arasında büyük farklılıklar ortaya çıkmıştır. Son birkaç yüzyılı içine alan bu dönemde, zanaatkarların imalathanelerinde gerçekleştirilen kısıtlı üretimden kitle üretimine geçilmiş, üretim devasa boyutlara taşınmıştır. Bu bağlamda, bazı ülkeler üretimin çığ gibi büyümesi ile hammadde arayışlarına girmiş, sömürge imparatorlukları oluşturmuşlardır. Bu noktada görülmektedir ki devletler en üst seviyede kaliteli yaşamı, zenginliği, refahı arzulamıştır. İstenilen refahın elde edilmesinde en önemli gösterge ise ekonomik olarak büyümedir.

İktisadi çerçevede ekonomik büyümenin dış ticaret, teknoloji, beşerî sermaye, tasarruflar, yatırımlar gibi makro değişkenler ile bütünüyle açıklanması mümkün değildir. Bu anlamda ülkelerdeki kurumsal yapıların işleyişi, niteliği, şeffaflığı ve hesap verebilirliği de ön plana çıkmaktadır. Çünkü kurumlardaki yapısal değişiklikler, çoğu zaman alışlagelmiş sistemler bütünü'nün revize edilmesini veya yerine yenilerinin konulmasını gerektirmektedir. Bu durum ise çeşitli çıkar ilişkilerine dayanan gruplar veya mevcut durumu korumak isteyen kişiler ya da toplulukların direnç göstermesine neden olmaktadır. Böylesi yapısal değişkenlerin etkilerini kısa dönemde gözlemlemek mümkün olmamaktadır. Bir ülkenin sahip olduğu yönetim biçiminin ve bununla uyumlu kurumsal yapıların kapsayıcılığının, etkinliğinin, çağdaşlığının ilgili ülkenin küresel piyasalara entegre olması ve refahı üzerinde etkili olması beklenmektedir (Fayissa ve Nsiah, 2013). Bu kapsamda ele alınan çalışmada, ülkelerin yönetim düzeyleri ve ekonomik büyümeleri arasındaki ilişki incelenecektir.

Yönetişim etkinlik, hesap verebilirlik, şeffaflık ve hukukun üstünlüğü gibi ilkelere dayanan kurumlar arası yetki- yönetim sistemleri bütünüdür. Kurumların yolsuzluk ve yozlaşmadan arındırılmış bir şekilde kamuya hizmet etmesi beklenmektedir. Böylesi bir anlayış ve davranış sonucunda, toplumlarda insani gelişmenin ve refahın ileri düzeylere ulaşacağı düşünülmektedir. Yönetişim kalitesinin ülkelerin ekonomileri üzerinde doğrudan etki eden sonuçları bulunmaktadır. Örneğin, kurumların şeffaflığı ve hesap verebilirliği yabancı yatırımcının ülkeye gelmesi veya vazgeçip ülkeyi terk etmesi için önem arz etmektedir. Yabancı sermayenin varlığının sermaye yetersizliği yaşayan gelişmekte olan ülkeler için önemi düşünüldüğünde, uluslararası piyasalarda ülkelerin rekabet edebilmesi açısından yönetim kalitesinin önemi anlaşılmaktadır. İşletmeler açısından da yönetim kalitesinin iyileştirilmesi rekabetçilik, yatırımcı çekme, sürdürülebilirlik gibi benzer sonuçları doğurmaktadır. Bu kapsamda, iyi yönetişimin hem kamu hem de özel kurumlar için vazgeçilmez bir unsur olduğu ifade edilebilir. İyi yönetim ile kaynakların etkin kullanımı ile tasarruf, yatırım, üretim, tüketim gibi makro değişkenlerin olumlu etkilenmesi beklenmektedir. Bu çerçevede, yönetim ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkinin incelenmesi önemli çıkarımlar sağlayacaktır.

Ülkelerin yönetim düzeyleri kurumların sömürücü ya da kapsayıcı olmasını ve bunun sonucu olarak da ekonomik göstergeler üzerinde etki etmektedir. Çeşitli açılarından uluslararası platformda ülkelerin konumları, başarılı kurumlara, ekonomik

göstergelere, yönetim düzeyleri, üye oldukları topluluklara göre belirlenmektedir. Genel anlamda diğer ülkelere göre iyi konumda olan ülkeler; uluslararası rekabet, yabancı yatırım, bağımsız karar alma yetisi, refah göstergelerinde de ön sıralarda bulunmaktadır. Yönetişimin sürdürülebilirlik ile yakından ilişkisi de bulunmaktadır ve bu bağlamda sürdürülebilir yönetim kavramı da ileri sürülmüştür (Aytekin ve Gündoğdu, 2021). Öte yandan, yönetim bağlamında, kapsayıcı kurumlara ve işleyişe sahip olmanın önemli olduğu ifade edilebilir. Bu anlamda sömürücü kurumları ağırlıklı olarak içeren ülkelerde, yetki ve üretilen artı değer ülkenin oldukça küçük elit bir kesiminde toplanmaktadır. Söz konusu elit kesim, sahip olduğu gücü devretmek istemediği için kapsayıcı kurumlara ve anlayışa geçilmesini engeller. Bu duruma, Kuzey Kore, Sahra -Altı Afrika ülkeleri, Somali, Kongo vb. gibi ülkelerde, gücün önemli bir kısmını elinde bulunduran azınlıklara ve sömüren kurumların varlığı örnek verilebilir (Fayissa ve Nsiah, 2013; Acemoğlu ve Robinson, 2015). Öte yandan, kapsayıcı kurumlar ve anlayışı ağırlıklı olarak benimsenen ülkelerde, siyasal güç toplumun çeşitli kesimlerine yayılmış durumdadır. Çoğulculuk ilkesini benimseyen bu yaklaşım elit kesimdeki keyfiliği bir kenara iterek eldeki sınırlı kaynakların daha adil dağıtılmasına hizmet etmektedir. İşte bu noktada bütüncül kurumların var olduğu, keyfiliğin değil liyakatin esas alındığı, kurumsal altyapı sorunlarının hallolduğu bir ortam yaratılmaktadır. Böylesi bir toplumda, ekonomik olarak da refahın artması beklenmektedir. Konu ile ilişkili bir başka nokta ise doğrudan yabancı yatırımcıların kendilerini daha güvenli gördükleri, kapsayıcı düzenin hâkim olduğu ülkeleri tercih etmeleridir. Kapsayıcı kurumlar ve anlayış ancak iyi yönetim ile mümkün olabilir. Bu çalışmada, yönetişimin altı ana göstergesi olan yolsuzluğun önlenmesi, hükümet etkinliği, siyasal istikrar ve şiddetsizlik, düzenleyicilik kalitesi, hukukun üstünlüğü, ifade özgürlüğü ve hesap verebilirlik ile ekonomik büyüme arasındaki nedenselliğin 2002-2020 dönemi için incelenmesi amaçlanmaktadır. Böylelikle, bahsi geçen değişkenler arasında nedenselliğin incelenen dönem ve ülkeler bağlamında varlığı test edilecektir.

Çalışmada, Dünya Bankası tarafından yayımlanan WGI (Dünya Yönetişim Göstergeleri; World Governance Indicators) verileri kullanılacaktır. Bu veriler 2002 öncesinde iki yılda bir, 2002'den itibaren yıllık olarak yayımlanmaktadır. Yönetişim göstergelerinden yolsuzluğun önlenmesi ile belirli bir kişi, kurum ya da grubun kamu yetkilerini kendi çıkarlarına kullanma durumu incelenmektedir. Hükümet etkinliği göstergesi kapsamında, kamuya hizmetlerin kaliteli verilmesi ve politikaların siyasal baskıdan arındırılarak uygulanması hususları değerlendirilmektedir. Siyasal istikrar ve şiddetsizlik göstergesi altında hükümetin anayasaya aykırı ya da şiddetle istikrarsızlaştırılması dikkate alınmaktadır. Hukukun üstünlüğü, kurumların kuralları benimseme derecesi, mülkiyet hakları, adaleti sağlama ve kolluk kuvvetlerine ilişkin değerlemeleri içermektedir. Düzenleyicilik kalitesi göstergesi, özel sektörün gelişimine yönelik politika ve düzenlemelerin incelenmesini kapsamaktadır. İfade özgürlüğü ve hesap verebilirlik göstergesi kapsamında, bireylerin ifade, örgütlenme, toplanma, seçimlere katılma özgürlüğü ile basın özgürlüğü ve çoğulcu medyanın varlığı değerlendirilmektedir (Kaufmann vd., 2010; Gündoğdu ve Aytekin, 2020).

Çalışmada kullanılacak ekonomik büyüme verisi olarak Dünya Bankası veri tabanından temin edilen kişi başına düşen milli gelir benimsenmiştir. Çalışmanın sınırlılığı, verilerin tamlığı kapsamında 170 ülke, yedi değişken ve 2002-2020 dönemini kapsamaktadır. Ülkelerin yönetim düzeylerine ilişkin değişkenlerdeki artışların ekonomik büyüme üzerinde olumlu yönde etki yapması beklenmektedir. Literatürde 2002-2020 dönemi ve 170 ülke bağlamında gerçekleştirilen analiz bulunmamaktadır. Bu kapsamda küresel çerçevede yeni bir model ortaya konulması beklenmektedir.

Çalışma sonuçları, Türkiye ve araştırmaya konu olan diğer ülkeler için durum tespiti ve ileriye dönük politika önerileri sağlayacaktır. Çalışmanın izleyen bölümünde yönetim ve ekonomik büyüme konularını inceleyen çalışmalara ilişkin literatür verilecektir.

Literatür Özeti

Yönetişim ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkinin incelenmesi Kurumsalcı Yaklaşımaya dayanmaktadır. Ülkeler arasındaki gelir düzeyindeki farklılıklar ve ekonomik anlamda makasın açılması ile kurumsalcılar ekonomik büyüme üzerinde sosyal kuralların ve kurumsal normların geçerliliğini savunmuşlardır. North, Coase, Sglitz ve Acemoğlu gibi iktisatçılar başarılı bir kalkınmanın gerçekleşebilmesini ekonomideki temel kurumlara bağlamıştır. Bu bağlamda özellikle az gelişmiş ülkelerdeki bürokrasi yoğunluğu, işlem maliyetlerinin yüksekliği, mülkiyet haklarındaki aksaklıklar gibi nedenlerle ekonomik büyümenin ve refahın istenilen düzeyde olmadığı görüşü hakimdir (Gönel, 2010). Klasik iktisatta devletin müdahil olmadığı ekonomik yapı savunulmaktaydı. Kurumsalcı İktisatta ise devletin fiyatlara müdahale ederek gerçek düzeye gelmesini, kurumların işleyişindeki denetimi ve mülkiyet haklarını savunarak formel yapılara atıfta bulunmaktadır. Bu kapsamda, yönetim ve ekonomik göstergeleri içeren çalışmalar izleyen kısımda özetlenmeye çalışılmıştır.

Rivera-Batiz (2002), demokrasinin yönetimin kalitesini etkileyerek uzun vadeli büyümeyi nasıl etkilediğini incelemiştir. Demokratik ülkelerde yönetim kalitesi ölçümlerinin önemli ölçüde daha yüksek olduğu ifade edilmiştir. Yönetimi iyileştiren bir demokrasinin büyümeyi nasıl artırdığını göstermek için genel bir denge, içsel büyüme modeli oluşturulmuştur. Bu model ile güçlü demokratik kurumların yozlaşmış yetkililerin eylemlerini sınırlandırarak yönetimi etkilediği ortaya konulmuştur. Yolsuzluğun azaltılması ile teknolojik değişimin teşvik edildiği ve böylelikle ekonomik büyümenin sağlanabileceği ifade edilmiştir. Daha güçlü demokratik kurumların daha yüksek yönetim kalitesiyle ilişkilendirildiği ölçüde toplam faktör verimliliğinin sağlanacağı belirtilmiştir.

Cooray (2009), devlet harcamaları (büyüklük) ve yönetim (kalite) ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Hükümetin hem büyüklüğünün hem de kalitesinin ekonomik büyüme için önemli olduğu ifade edilmiştir.

Mendez-Picazo vd. (2012) on bir gelişmiş ülke bağlamında yönetim, girişimcilik ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Yönetimin ekonomik büyüme üzerinde önemli bir dolaylı etkiye sahip olduğu, yönetim ile girişimcilik arasında ekonomik büyümeyi artırıcı bir pozitif ilişkinin varlığından bahsedilmiştir.

Fayissa ve Nsiah (2013), iyi yönetimin varlığının veya eksikliğinin Afrika ülkelerinin ekonomik büyüme farklılıklarını açıklamada etkili olduğunu ifade etmiştir. Afrika ülkeleri için iyi yönetimin kurulması ve sürdürülmesi olmadan yoksulluğun ortadan kaldırılması, büyümenin ve kalkınmanın teşvik edilmesi, Afrika'nın dünya ekonomisine entegre edilmesi ve kadınların güçlendirilmesi hedeflerine erişmenin mümkün olmadığı belirtilmiştir.

Yenipazarlı (2014), merkez bankasının bağımsızlığını ekonomik ve politik bağlamda değerlendirilmiştir. Bu çalışmada, bağımsızlık ve yönetim arasındaki ilişki vurgulanmıştır. Sonuç olarak etkin merkez bankasının bağımsızlık derecesi, yönetim, şeffaflık, hesap verebilirlik değerlerinin yüksek olduğu ifade edilmiştir.

Huang ve Ho (2017), on iki Asya ülkesini özgür (Japonya, G. Kore, Tayvan), kısmen özgür (Endonezya, Malezya, Filipinler, Singapur, Tayland) ve özgür olmayan

(Kamboçya, Çin, Laos, Vietnam) olarak üç sınıf altında kategorize etmiş, 1996-2014 dönemi için yönetim ve ekonomik büyüme arasında Granger nedenselliğini araştırmıştır. Güney Kore dışındaki “özgür” ülkelerin yönetimin birçok boyutundan ekonomik büyümeye doğru önemli bir nedensellik göstermediği, Endonezya ve Tayland dışındaki “kısmen özgür” ülkeler için hukukun üstünlüğünün ekonomik büyümeye neden olduğu, “özgür olmayan” ülkeler açısından ise yönetimin birçok boyutundan, özellikle hükümetin etkinliği ve hukukun üstünlüğünden ekonomik büyümeye uzanan önemli bir nedenselliğin varlığı ifade edilmiştir. Genel olarak, yönetimin “özgür olmayan” ülkelere “özgür” ve “kısmen özgür” ülkelere göre daha fazla ekonomik büyümeye yol açtığı belirtilmiştir.

Yamak (2017), 1995-2014 dönemi için Körfez Arap Ülkeleri bağlamında gerçekleştirilen araştırma sonuçlarına göre hesap verilebilirlik, ifade özgürlüğü, yolsuzluğun kontrolü değişkenleri ekonomik büyüme üzerinde pozitif, düzenlemelerin kalitesi ile hukukun üstünlüğü değişkenleri ise negatif olarak etkilediği gözlenmiştir. Çalışmada FGLS kullanılmıştır.

Güney (2017), 1996-2015 dönemi için 78 gelişmekte olan ülke kapsamında hükümet etkinliği ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi GMM ile analiz etmiştir. Hükümet etkinliği işgücü, sermaye, enflasyon ve ticari açıklık değişkenlerinden ekonomik büyüme üzerinde daha anlamlı etkiye sahip olduğu ampirik olarak elde edilmiştir.

Bota-Avram (2018), yönetimin kalitesi, ekonomik büyüme ve ekonomik sürdürülebilir kalkınmanın iyi bilinen bir göstergesi (düzeltilmiş net tasarruflar) arasındaki nedensel bağlantıları incelemiştir. Ülke düzeyinde yönetimden ekonomik büyümeye doğru Granger nedenselliğinin tespit edildiği, ancak ekonomik büyümeden ülke yönetimine doğru nedenselliğin doğrulanmadığı ifade edilmiştir. Ülke düzeyinde yönetim ile düzeltilmiş net tasarruflar arasındaki ilişki ise çift yönlü Granger nedenselliği ile doğrulanamamıştır.

Şahin (2018), MENA ülkeleri için 2002-2015 verileri ile kurumsal kalite ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi panel veri analizi ile incelemiştir. Sonuç itibarıyla ilgili ülkeler için yönetim kalitesi ile büyüme arasında istatistiksel olarak anlamlı çıkarken, politik özgürlükler ile büyüme arasında ilişki tespit edilememiştir.

Çetin (2019), Dünya Bankası yönetim endeksleri kullanılarak gerçekleştirilen çalışma gelişmiş ülkeler ve yükselen piyasa ekonomileri bağlamında 26 ülke için 2002-2016 verileri ile analiz edilmiştir. İlgili ülkeler özelinde yönetimin ekonomik büyüme üzerinde anlamlı sonuçlara neden olduğuna ulaşılmıştır.

Çevik ve Eraslan (2019) tarafından BRICS ülkeleri ve Türkiye, yönetim göstergelerinden hukukun üstünlüğü, devlet etkinliği, düzenleme kalitesi, siyasi istikrar, hesap verebilirlik, ifade özgürlüğü, yolsuzluğun kontrolü endeksleri kullanılarak incelenmiştir. Sonuç olarak ilgili ülkelerin yönetim kalitesi (performansı) arttıkça ekonomik büyüme üzerinde anlamlı etkileri gözlenmiştir.

Güzel ve Murat (2019) tarafından OECD ülkelerinin yönetim göstergeleri, büyüme oranı, enflasyon oranı, toplam ticaret hacmi, sabit sermaye stoku ve işsizlik oranı değişkenleri kullanılarak Ward's kümeleme analizi ile kümelere atanmıştır. Türkiye ve Meksika'nın benzerliğine dikkat çekilmiştir.

Barış ve Bektaş (2020), 2002-2017 dönemi için AB üye ülkeler özelinde yönetim göstergelerinin doğrudan yabancı yatırımlar üzerindeki etkilerini analiz etmiştir. Düzenleyicilik kalitesi ve siyasi istikrar ile şiddetsizlik göstergeleri doğrudan yabancı yatırımlar arasında pozitif sonuçlara ulaşılmıştır. Diğer taraftan ifade özgürlüğü ve

hesap verebilirlik göstergelerinin, doğrudan yabancı yatırımlar üzerinde negatif yönde etkisi tespit edilmiştir.

Özdemir ve İmamoğlu (2021), G20 ülkeleri için 2002-2018 dönemiyle ilgili olarak yapmış oldukları araştırmada 9'u gelişmiş, 9'u gelişmekte olan ülkeleri incelemiştir. Yolsuzluğun kontrolü, siyasi istikrar ve şiddetin (terörün) yokluğu, düzenleyici kalite, ifade özgürlüğü ve hesap verebilirlik, hukukun üstünlüğü gibi değişkenler kullanılmıştır. Gelişmiş ülkelerin tümünde yönetim göstergelerinden hükümetin etkinliği, düzenleyicilik kalitesi, ifade özgürlüğü- hesap verebilirlik değişkenleri ile ekonomik büyüme arasında nedensellik ilişkisi izlenmiştir. Ancak gelişmekte olan ülkeler bağlamında ülkelerin tamamı için değil bireysel olarak incelendiğinde ilgili değişkenlerle ekonomik büyüme arasında bir ilişki olduğu bulgularına yer verilmiştir.

Ağazade vd. (2020), Doğu Avrupa Geçiş Ekonomileri özelinde yapmış oldukları çalışmada 2006-2017 dönemi için Küresel Rekabetçilik Endeksinden faydalanarak değişkenler belirlemiştir. Çalışmanın sonucuna göre; genel itibarıyla kurumsal kalitede endeksinde %1 birimlik artış kişi başı GSYH'yi %0.37, GSYH'yi %0,29 oranında etkilediği bulgusuna rastlanılmıştır. Kamu ve özel kurumsal endeksleri incelendiğinde kamu kurumsal kalite endeksindeki %1 birimlik artış GSYH' yi %0.35, kişi başı GSYH'yi %0,43 oranında etkilediği izlenmiştir. Özel kamusal kalite endeksi ekonomik büyüme üzerinde anlamlı etkileri saptanmamıştır.

Albayrak ve Şahingöz (2021), yönetim göstergelerinden yolsuzluk göstergesinin ekonomik büyüme arasındaki ilişkisini ortaya çıkarabilmek için Türkiye'nin 1995-2020 dönemine ilişkin verilerini ARDL yöntemiyle analiz etmişlerdir. ARDL Sınır Testi kısa ve uzun dönem sonuçlarına göre; yolsuzluk algısındaki azalış ekonomik büyümeyi olumlu yönde etkilediği ifade edilmiştir.

Karpuz ve Sayılır (2021), 2002-2018 yılı verileri ile Türkiye ve orta gelirli 20 ülke bağlamında kurumsal yönetim kalitesinin doğrudan yabancı yatırımlar üzerindeki etkilerini araştırmışlardır. Analiz sonuçlarına göre; politik istikrar-şiddetin yokluğu göstergesi ve düzenleyicilik kalitesi değişkenleri pozitif olarak etkilediği, hükümetin etkililiği değişkeni ise negatif etkilediği bulgularına yer verilmiştir.

Yürükoğlu (2021), Türkiye ve G7 Ülkeleri için yapmış olduğu çalışmada yönetim göstergeleri endeks puanlarının daha iyi durumda olduğu dolayısıyla ekonomik performanslarının daha iyi olduğuna, Türkiye'nin ise daha düşük gösterge değerlerine sahip olduğu ve G7 ülkelerinin gerisinde yer aldığı görüşüne yer verilmiştir.

Literatür bölümü altında yer verilen çalışmalar incelendiğinde, tekil olarak, belirli bölge çerçevesinde veya BRICS, MENA gibi çeşitli sınıflamalar altında ülkelerin değerlendirildiği görülmektedir. Bu çalışma, 170 ülkeye ilişkin verilerin kullanılması nedeniyle literatürdeki çalışmalardan farklılaşmaktadır. Böylelikle, daha geniş kapsamlı bir değerlendirmeye ulaşılması amaçlanmaktadır.

Araştırmanın Yöntemi

Çalışmada yönetimin altı ana göstergesi olan ifade özgürlüğü ve hesap verilebilirlik (voice and accountability), siyasal istikrar ve şiddetsizlik (political stability and absence of violence/terrorism), hükümetin etkinliği (government effectiveness), düzenleyicilik kalitesi (regulatory quality), hukukun üstünlüğü (rule of law), yolsuzluğun önlenmesi (control of corruption) bağımsız değişkenler olarak kullanılacaktır. Bağımlı değişken olarak ülkelerin ekonomik büyümelerini temsil etmek için kişi başına düşen milli gelir (GDP per capita, current USD) kullanılacaktır. Bu kapsamda, 2002-2020 dönemi için

yönetişim verileri Dünya Bankası WGI (World Governance Indicator) web sayfasından, kişi başına düşen milli gelir verileri ise Dünya Bankası veri tabanından elde edilmiştir (Dünya Bankası, 2021; Dünya Bankası WGI, 2021). Çalışmada, ADF birim kök testi ve panel çoklu doğrusal regresyon analizi kullanılacaktır. Böylelikle, değişkenlerin durağanlıkları, bağımsız değişkenlerin bağımlı değişkeni açıklama gücü ve analizde yer verilen bağımsız değişkenlerden bağımlı değişken üzerinde anlamlı etkiye sahip olanların belirlenmesi amaçlanmıştır. İzleyen kısımda birim kök testi ve çoklu doğrusal regresyon analizi ile ilgili açıklayıcı bilgiler sunulmuştur.

Durağanlık ve Birim Kök Testi

Durağanlık, zaman serisi verilerinin belirli bir zaman sürecinde sürekli artma veya azalma eğiliminde olmaması ve yatay eksen boyunca saçılım göstermesi şeklinde tanımlanmaktadır. Diğer bir ifade ile durağanlık, sabit ortalama, sabit varyans ve seriye ait iki değer arasındaki farkın zamana değil, yalnızca iki zaman değeri arasındaki farka bağlı olmasıdır. İktisadi analizlerde incelenen zaman serisinin durağan olup olmaması önemlidir. Çünkü, durağan olmayan bir seri ile analizler yapıldığında geleneksel t ve F testleri ile belirlilik katsayısı (R^2) değeri yanı sıra sonuçlar verebilmektedir. Zaman serileri kullanılarak yapılan analizler değişkenlerin durağan olduğu (ortalama ve varyanslarının zaman içinde değişmediği) varsayımına dayanmaktadır (Yenipazarlı, 2009; Kasa ve Alptekin, 2015; Yıldırım, 2019).

Birim kök kavramı, durağanlığın sağlanması ile ilgili bir kavramdır. Bir zaman serisinin kökünün 1'e eşit veya büyük olması durağan olmadığını gösterir. Diğer bir ifadeyle, bir serinin birim köke sahip olması serinin durağan olmayan bir sürece sahip olması ve tahmin edilen modelin birim köklü bir süreç içeriyor olması, sonuçların anlamlı olmadığını gösterir. Durağan bir seride uzun dönem ortalama civarındaki dalgalanmalar ortalama olarak eski haline döner, zamanla değişmez sonlu bir varyansa sahiptir ve gecikmelerin uzunluğu arttıkça teorik anlamda otokorelasyon azalır. Öte yandan durağan olmayan bir seride varyans zamandan bağımsızdır ve zaman sonsuza giderken sonsuza yaklaşır yani teorik otokorelasyonlar azalarak bitmez. Bu nedenle herhangi bir çalışmaya başlamadan önce serilere birim kök testi uygulanır. Bir zaman serisinin birim kök içermesi, o serinin durağan olmadığı anlamına gelmektedir. Durağanlığın araştırılacağı seri Y_t olduğunda birim kök testi için regresyon denklemi (1)'de belirtilen biçimde yazılır (Görkem ve Serkan, 2008; Yenipazarlı, 2009; Kasa ve Alptekin, 2015; Özel, 2015; Yıldırım, 2019).

$$Y_t = pY_{t-1} + u_t \quad (1)$$

Denklem (1)'de p parametresi istatistiksel olarak 1'e eşit olursa seri birim köke sahiptir ve durağan değildir. Denklem (1)'i, (2)'de belirtilen biçimde yazmak mümkündür.

$$\Delta Y_t = (p - 1) Y_{t-1} + u_t = \delta Y_{t-1} + u_t \quad (2)$$

Bu durumda birim kök testi sırasında araştırılacak parametre δ parametresidir ve bunun 0'a eşitliği test edilir. Zaman serilerinin durağanlığının incelenmesinde Dickey Fuller, Artırılmış Dickey Fuller, ADF- GLS, KPSS, Philips -Perron, NG-Perron testlerinden sıklıkla yararlanılmaktadır. Birim kök testleri uygulamak için kullanılacak bir denklemde gecikme sayısı olan p 'nin ne olacağını belirlemek için genellikle Akaike bilgi kriteri (AIC) ile Schwarz bilgi kriteri (SIC) kullanılır. Bundan başka kalıntıların otokorelasyonlu olup olmadığını ortaya koymak için Breusch-Godfrey veya Lagrange çarpanları (LM) testleri uygulanabilir (Yenipazarlı, 2009; Kasa ve Alptekin, 2015; Akdağ, 2019; Yıldırım, 2019).

Çoklu Doğrusal Regresyon Analizi

Regresyon analizi, bir bağımlı değişkendeki değişimlerin bir veya daha fazla bağımsız değişken ile açıklanmasını sağlayan süreçler bütünüdür. Bununla birlikte, panel veri kullanılan regresyon modeline panel veri regresyon modeli adı verilmektedir. Doğrusal panel veri regresyon modeli, bağımlı değişken Y_{it} , bağımsız değişkenler X_{kit} , sabit terim (β_{0it}), k değişkenine ait regresyon katsayısı (β_{kit}), hata terimi (e_{it}) ve bağımsız değişkenler $k = 1, \dots, p$; kesit veri boyutu $i = 1, \dots, n$; zaman serisi verisi boyutu $t = 1, \dots, v$ olmak üzere eşitlik (3)'te belirtilen biçimiyle ifade edilebilir (Tabachnick ve Fidell, 2013; Çemrek ve Burhan, 2014; Karabulut ve Şeker, 2018).

$$Y_{it} = \beta_{0it} + \beta_{1it}X_{1it} + \dots + \beta_{kit}X_{kit} + e_{it} \quad (3)$$

Eşitlik (3)'te e_{it} , analize çeşitli nedenlerle alınmamış değişkenlerden kaynaklanan hatayı, β_{0it} ise modelde yer alan tüm bağımsız değişken değerleri sıfıra eşit iken bağımlı değişkenin sahip olduğu değeri göstermektedir. Çoklu doğrusal regresyon analizinde, p bağımsız değişkene ilişkin tüm regresyon katsayılarının sıfıra eşit olduğu şeklinde kurulan sıfır hipotezi ve en az bir regresyon katsayısının sıfırdan farklı olduğu şeklinde ifade edilen alternatif hipotez test edilir (Çemrek ve Burhan, 2014; Karabulut ve Şeker, 2018). Bu çalışmada, bağımlı değişken kişi başı GSYİH (GDP) ve bağımsız değişkenler hesap verilebilirlik (VA), siyasal istikrar ve şiddetsizlik (PS), hükümetin etkinliği (GE), düzenleyicilik kalitesi (RQ), hukukun üstünlüğü (RL), yolsuzluğun önlenmesi (CC) dikkate alınarak eşitlik (4)'te yer verilen Model 1 analiz edilecektir.

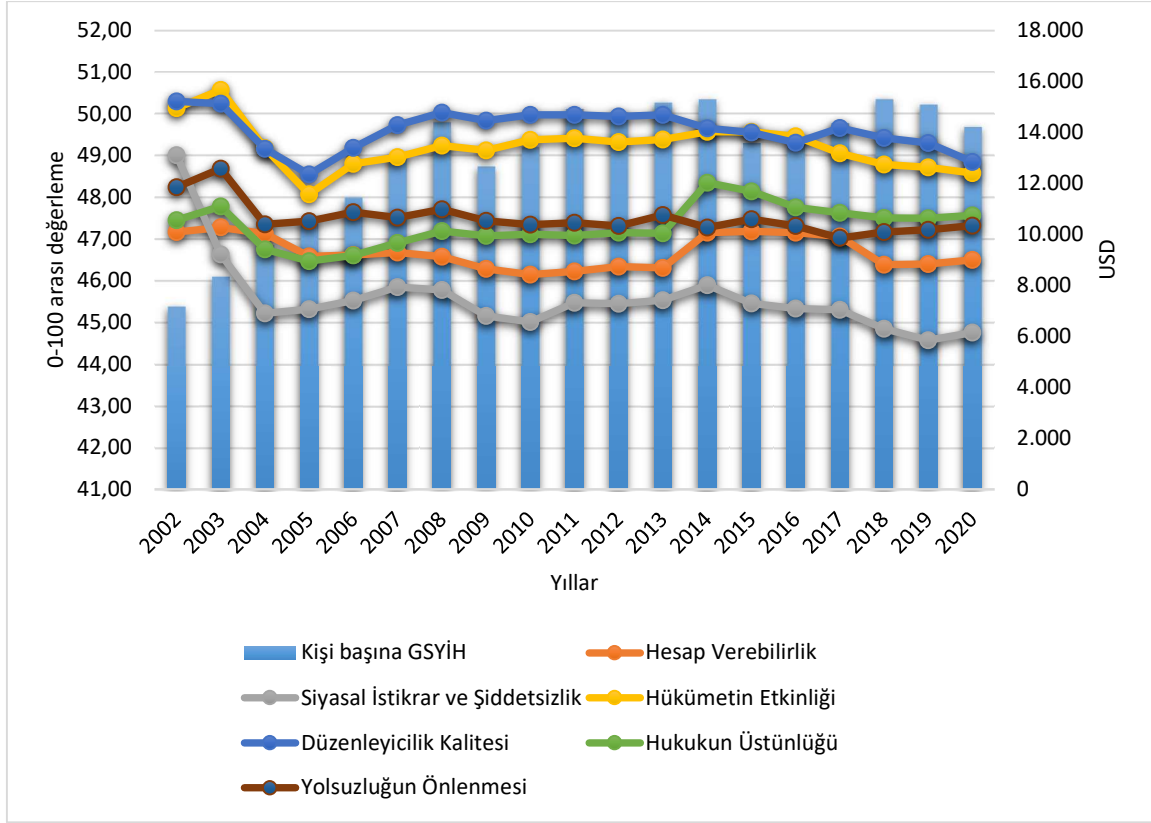
$$GDP = \beta_0 + \beta_1VA + \beta_2PS + \beta_3GE + \beta_4RQ + \beta_5RL + \beta_6CC + e \quad (4)$$

Eşitlik (4)'te belirtilen modeldeki parametrelerin tahmininde Eviews 10 yazılımından yararlanılacaktır.

Bulgular

2002-2020 döneminde ülkelere ilişkin hesap verilebilirlik, siyasal istikrar ve şiddetsizlik, hükümetin etkinliği, düzenleyicilik kalitesi, hukukun üstünlüğü, yolsuzluğun önlenmesi ve kişi başına düşen GSYİH değişken değerlerinin ortalamaları kullanılarak Şekil 1'deki grafik oluşturulmuştur. Böylelikle, dünya genelinde incelenen değişkenlerin ortalama değişiminin izlenmesi amaçlanmıştır.

Şekil 1. Çalışmada Kullanılan Değişkenlerin Ortalama Değerlerinin Yıllara Göre Değişimi

Kaynak: Yazar tarafından araştırma verileri bağlamında hazırlanmıştır.

Şekil 1’de kişi başına GSYİH’nın genel eğiliminin 2002-2008 dönemi için yukarı yönlü olduğu görülmektedir. 2008 yılında yaşanan küresel ekonomik krizin etkisiyle 2008-2020 döneminde ortalama GSYİH 14.000 USD civarında seyretmiştir. Yönetişim değişkenlerinde ise genel olarak 2002 düzeyinin gerisinde kalınmış veya belirgin iyileşmeler elde edilememiştir. Siyasal istikrar ve şiddetsizlik bağlamında dünya ortalaması 2002 düzeyinin belirgin biçimde gerisine düşmüştür. Yakın dönemi kapsayan bu yıllarda, ABD’nin Irak ve Afganistan’ı işgali, Arap Baharı sonrası Kuzey Afrika ve Orta Doğu’da yaşanan savaşlar ve çatışmalar, Rusya-Gürcistan, Rusya-Ukrayna gerginlikleri ve çatışmaları, Afrika’da yaşanan savaşlar şiddet ortamının hâkim olmasına ve siyasal istikrarı bozmaya neden olmuştur.

2005 yılında hükümetin etkinliği, hesap verebilirlik ve düzenleyicilik kalitesinde belirgin bir azalma olduğu görülmektedir. Bu noktada Londra’da yaşanan metro saldırıları, Irak’taki siyasi istikrarsızlık, Filistin’de hala devam etmekte olan insanlık dramı ve Lübnan’da yaşanan siyasi krizler, ilgili değişkenlerin bozulmasına neden olduğu düşünülmektedir. 2013’ten 2014’e hesap verebilirlik ilkesi ile hukukun üstünlüğü ilkesinde göze çarpan bir iyileşme kaydedilmiştir.

Düzenleyicilik kalitesi kamu ve özel sektörle ilgili düzenlemelerde etkili olduğu için kısmen diğer değişkenlere göre değerlendirme puanı daha iyi durumdadır. Şekil 1’de yönetim göstergelerinden yolsuzluğun önlenmesi değişkeninde yıllar içinde genel itibarıyla 2003’ten 2004’e belirgin bir düşme hariç durağan olduğu izlenmektedir. Nitekim rüşvet, nepotizm, liyakatsizlik gibi etkenlerin kayıt dışı olması nedeniyle yolsuzluğun önlenmesinde pek bir yol kat edilmediği izlenmektedir.

Çalışmada dikkate alınan değişkenlere ilişkin 2002-2020 döneminde yıllara göre en yüksek ve en düşük değerler ile bu değerlere sahip ülkeler Tablo 1'de sunulmuştur. Ayrıca, değişkenlerin incelenen dönem ortalamasına da yer verilmiştir.

Tablo 1'den 2002-2020 döneminde en kötü performans sergileyen ülkeler kişi başı GSYİH değişkeninde Burundi, hesap verebilirlik, hükümetin etkinliği, düzenleyicilik kalitesi değişkenlerinde Kuzey Kore, siyasal istikrar ve şiddetsizlik değişkeninde Suriye, hukukun üstünlüğü değişkeninde Venezuela ve yolsuzluğun önlenmesi değişkeninde Ekvatorial Gine'dir. Bununla birlikte, ülkelerin yaşadığı savaşlar, iç çatışmalar, köklü sistemsel değişiklikler dikkate alındığında Etiyopya, Myanmar, Irak, Pakistan, Yemen, Liberya, Afganistan, Türkmenistan, Zimbabve, Haiti ülkelerinin incelenen değişkenlerde yıllar bazında en kötü performanslara sahip ülkeler arasında bulunduğu görülmüştür. Aynı dönemde en iyi performans sergileyen ülkeler kişi başı GSYİH değişkeninde Lüksemburg, hesap verebilirlik değişkeninde Norveç, hükümetin etkinliği değişkeninde Singapur, düzenleyicilik kalitesi değişkeninde Hong Kong, siyasal istikrar ve şiddetsizlik ile hukukun üstünlüğü değişkenlerinde Finlandiya ve yolsuzluğun önlenmesi değişkeninde Danimarka'dır. Bahsi geçen ülkelerin dışında 2002-2020 döneminde incelenen değişkenlerde iyi performans gösteren diğer ülkeler ise Yeni Zelanda, İsviçre, İzlanda ve Andorra'dır.

Tablo 1. Çalışmada Kullanılan Değişkenlere İlişkin Özet Bilgiler

Özet Değerler	EDD		EDDÜ		ORT		EYDÜ		EYD		EDD		EDDÜ		ORT		EYDÜ		EYD	
	Değişkenler																			
	2002					2003					2004					2005				
Kişi başına GSYİH	112	Etiyopya	7.181	Lüksemburg	52.931	114	Burundi	8.349	Lüksemburg	65.446	128	Burundi	9.577	Lüksemburg	75.716	152	Burundi	10.502	Lüksemburg	80.290
Hesap Verebilirlik	0	K. Kore	47,16	Finlandiya	99,5	0	K. Kore	47,28	Y. Zelanda	100	0	Myanmar	47,13	Danimarka	100	0,48	Myanmar	46,58	Danimarka	100
Siyasal İst. ve Şid.sizlik	0,53	Burundi	49,01	Finlandiya	100	0,5	Irak	46,63	Finlandiya	100	0	Irak	45,21	Finlandiya	100	0,49	Irak	45,32	Finlandiya	100
Hükümetin Etkinliği	0,51	Irak	50,14	Finlandiya	100	1,02	K. Kore	50,58	Finlandiya	100	0,49	K. Kore	49,18	Danimarka	100	0,49	K. Kore	48,07	Finlandiya	100
Düzenleyicilik Kalitesi	0,51	Myanmar	50,3	Singapur	100	1,02	K. Kore	50,24	Hong Kong	100	0	Myanmar	49,17	Hong Kong	100	0	K. Kore	48,55	Hong Kong	100
Hukukun Üstünlüğü	0,5	Liberya	47,45	İsviçre	100	0,5	Haiti	47,78	Finlandiya	100	0,48	Irak	46,75	Norveç	100	0,48	Zimbabve	46,47	Finlandiya	100
Yolsuzluğun Önlenmesi	0	Haiti	48,24	Finlandiya	100	0	Haiti	48,69	Finlandiya	100	0,49	E.Gine	47,35	Finlandiya	100	0,49	E. Gine	47,43	Finlandiya	100
Yıllar	2006					2007					2008					2009				
Kişi başına GSYİH	167	Burundi	11.443	Lüksemburg	89.740	172	Burundi	13.048	Lüksemburg	106.018	198	Burundi	14.393	Lüksemburg	114.294	212	Burundi	12.659	Lüksemburg	103.199
Hesap Verebilirlik	0	K. Kore	46,61	Danimarka	100	0	K. Kore	46,68	Norveç	100	0	K. Kore	46,58	Norveç	100	0	K. Kore	46,28	Lüksemburg	100
Siyasal İst. ve Şid.sizlik	0	Irak	45,53	Finlandiya	100	0,48	Irak	45,85	Finlandiya	100	0,48	Afganistan	45,78	Lüksemburg	100	0,47	Afganistan	45,16	Finlandiya	99,05
Hükümetin Etkinliği	0,49	K. Kore	48,8	Danimarka	100	0,49	K. Kore	48,96	Singapur	100	0,49	K. Kore	49,24	Singapur	100	0,48	K. Kore	49,12	Singapur	100
Düzenleyicilik Kalitesi	0,49	K. Kore	49,19	Hong Kong	100	0,49	K. Kore	49,73	Hong Kong	100	0,49	Myanmar	50,03	Hong Kong	100	0,48	K. Kore	49,84	Danimarka	100
Hukukun Üstünlüğü	0,48	Afganistan	46,61	Danimarka	100	0,48	Irak	46,91	Danimarka	100	0,48	Afganistan	47,19	Norveç	100	0,47	Zimbabve	47,07	Finlandiya	100
Yolsuzluğun Önlenmesi	0,49	Myanmar	47,64	Danimarka	100	0,49	Myanmar	47,51	Danimarka	100	0,49	Afganistan	47,72	Danimarka	100	0,48	Myanmar	47,44	Danimarka	100
Yıllar	2010					2011					2012					2013				
Kişi başına GSYİH	234	Burundi	13.419	Lüksemburg	104.965	250	Burundi	14.904	Lüksemburg	115.762	252	Burundi	14.780	Lüksemburg	106.749	257	Burundi	15.154	Lüksemburg	113.625
Hesap Verebilirlik	0	K. Kore	46,15	Norveç	100	0	K. Kore	46,22	Norveç	100	0	Türkmenistan	46,34	Norveç	100	0	K. Kore	46,3	Norveç	100
Siyasal İst. ve Şid.sizlik	0,47	Pakistan	45,01	Lüksemburg	99,05	0,47	Pakistan	45,47	Finlandiya	98,1	0,47	Suriye	45,45	İsviçre	98,58	0,47	Suriye	45,53	Y. Zelanda	98,58
Hükümetin Etkinliği	0,48	K. Kore	49,38	Singapur	100	0,95	K. Kore	49,42	Finlandiya	100	0,47	K. Kore	49,32	Finlandiya	100	0,47	K. Kore	49,38	Finlandiya	100
Düzenleyicilik Kalitesi	0	K. Kore	49,98	Hong Kong	100	0	K. Kore	49,98	Y. Zelanda	100	0	K. Kore	49,94	Singapur	100	0	K. Kore	49,98	Singapur	100
Hukukun Üstünlüğü	0,47	Afganistan	47,11	Finlandiya	100	0,47	Afganistan	47,08	Finlandiya	100	0,47	Venezuela	47,16	Norveç	100	0,47	Venezuela	47,14	Norveç	100
Yolsuzluğun Önlenmesi	0,48	Myanmar	47,35	Danimarka	100	0,47	Myanmar	47,39	Danimarka	100	0,47	E. Gine	47,32	Danimarka	100	0	E. Gine	47,58	Danimarka	100
Yıllar	2014					2015					2016					2017				
Kişi başına GSYİH	275	Burundi	15.284	Lüksemburg	118.824	306	Burundi	13.578	Lüksemburg	101.376	282	Burundi	13.570	Lüksemburg	104.278	293	Burundi	14.351	Lüksemburg	107.361
Hesap Verebilirlik	0	Türkmenistan	47,15	Norveç	100	0	Türkmenistan	47,18	Norveç	100	0	K. Kore	47,15	Norveç	100	0	K. Kore	47,06	Norveç	100
Siyasal İst. ve Şid.sizlik	0	Suriye	45,89	Y. Zelanda	99,52	0	Suriye	45,46	Y. Zelanda	99,05	0	Suriye	45,33	Y. Zelanda	99,52	0	Yemen	45,31	Singapur	99,05
Hükümetin Etkinliği	0,96	Haiti	49,57	Singapur	100	0,96	Haiti	49,57	Singapur	100	0,96	Haiti	49,47	Singapur	100	0,96	Haiti	49,06	Singapur	100
Düzenleyicilik Kalitesi	0	K. Kore	49,66	Singapur	100	0	K. Kore	49,56	Singapur	100	0	K. Kore	49,31	Singapur	100	0	K. Kore	49,66	Hong Kong	100
Hukukun Üstünlüğü	0,48	Venezuela	48,35	Finlandiya	100	0,48	Venezuela	48,14	Finlandiya	100	0,48	Venezuela	47,76	Finlandiya	100	0,48	Venezuela	47,63	Finlandiya	100
Yolsuzluğun Önlenmesi	0	E. Gine	47,28	Danimarka	100	0	E. Gine	47,47	Y. Zelanda	100	0	E. Gine	47,31	Y. Zelanda	100	0	E. Gine	47,03	Y. Zelanda	100
Yıllar	2018					2019					2020									
Kişi başına GSYİH	272	Burundi	15.291	Lüksemburg	116.597	261	Burundi	15.079	Lüksemburg	114.685	274	Burundi	14.201	Lüksemburg	115.874					
Hesap Verebilirlik	0	K. Kore	46,38	Norveç	100	0	K. Kore	46,4	Norveç	100	0	K. Kore	46,5	Norveç	100					
Siyasal İst. ve Şid.sizlik	0	Yemen	44,85	Y. Zelanda	99,06	0	Yemen	44,57	İzlanda	99,53	0	Suriye	44,76	Andorra	99,06					
Hükümetin Etkinliği	0,48	Yemen	48,79	Singapur	100	0,48	Yemen	48,72	Singapur	100	0,48	Yemen	48,58	Singapur	100					
Düzenleyicilik Kalitesi	0	Venezuela	49,42	Hong Kong	100	0	K. Kore	49,3	Singapur	100	0	K. Kore	48,85	Singapur	100					
Hukukun Üstünlüğü	0,48	Venezuela	47,51	Finlandiya	100	0,48	Venezuela	47,5	Finlandiya	100	0	Venezuela	47,57	Finlandiya	100					
Yolsuzluğun Önlenmesi	0,96	E. Gine	47,17	Finlandiya	100	0,48	E. Gine	47,22	Y. Zelanda	100	0,48	Suriye	47,32	Danimarka	100					

Not: EDD: En Düşük Değer, EDDÜ: En Düşük Değerli Ülke, ORT: Ortalama, EYD: En Yüksek Değer, EYDÜ: En Yüksek Değerli Ülke

Kaynak: Dünya Bankası (2021), Statista (2021)

Tablo 1'deki kişi başına düşen GSYİH değişkeninde 2002-2020 döneminde en kötü performansa sahip ülke Burundi, en iyi performansa sahip ülke ise Lüksemburg'tur. Burundi bağımsızlığını kazandığı 1962'den bu yana altı iç savaşa, iki büyük başarısız darbeye ve rejim değişikliğine yol açan beş darbeye tanıklık etmiştir. Burundi'deki devlet kırılmalılığı, ülkenin siyasi istikrarsızlığının bir nedeni ve sonucu olarak görülmektedir. Burundi'deki devlet kırılmalılığı, kişisel çıkarlarla hareket eden siyasi liderlerinin strateji ve politikalarının sonucu olarak ifade edilmiştir. Kamu yönetimini ele geçiren, devletteki kırılmalılığı rant toplama, yolsuzluk ve kötü yönetim yoluyla besleyen belirli bir seçkin grup ülkenin yoksulluğunun kalıcılaşmasına neden olmuştur. Böylelikle Burundi'de yavaş büyüme, az gelişmiş bir özel sektör, istikrarsız bir yatırım ortamı ve ciddi mali kısıtlamalar dahil olmak üzere çok büyük ekonomik sonuçlar gözlemlenmektedir (Nkurunziza, 2018). Lüksemburg ise uluslararası düzeyde en başarılı ekonomilerden biri olarak açık, dinamik ve yenilikçi bir ekonomiye sahiptir. Lüksemburg, ABD'den sonra en büyük yatırım fon merkezine sahiptir ve Avrupa'nın önemli bireysel bankacılık, sigortacılık merkezi olarak öne çıkmaktadır. Ayrıca, Skype, eBay ve Jajah gibi önemli İnternet tabanlı şirketler de uluslararası merkezlerini Lüksemburg'a taşımıştır. Lüksemburg sanayisi 1960'a dek ağırlıklı olarak çelik üretimine dayalı iken son dönemde kimyasallarla kauçuk işlemenin payı artmıştır (Wikipedia, 2022).

Siyasi istikrarsızlık ve şiddetsizlik değişkenine ait değerler incelendiğinde 2002 yılında en kötü performansa sahip ülke Burundi'dir. Öte yandan, bu durumun 2003-2007 yıllarında Irak, 2008-2009 döneminde Afganistan, 2010-2011 döneminde Pakistan, 2012-2016 dönemi ve 2020 yılında Suriye, 2017-2019 döneminde Yemen için geçerli olduğu görülmektedir. Bilindiği üzere bahsi geçen ülkelerin en kötü performansa sahip olduğu ilgili dönemlerde savaş, iç çatışmalar ve şiddet ortamının ülke genelinde yaygınlığı dikkat çekmektedir. Irak'ın ABD tarafından işgali ve sonrasında oluşan iktidar boşluğu, Afganistan'ın Taliban yönetimi ve ABD işgali altında geçen dönemleri, Pakistan'ın Afganistan'dan yoğun göç alması, sel felaketi ve radikal grupların olumsuz etkileri, Yemen'in stratejik konumu dolayısıyla petrol savaşlarının ortasında yer alması, iç meselelerin doğurduğu kaotik ortam ile Suriye'deki mezhep ve iktidar çatışmalarını ilgili ülkelerdeki siyasi istikrarsızlık ve şiddet ortamının varlık nedenleri arasında görmek mümkündür. Siyasi istikrarın ve şiddetsizliğin sağlanmasının doğrudan yabancı yatırım akışı açısından önemi vurgulanmıştır (Yusuf vd., 2020).

Uygulanabilir politikalar, doğrudan yabancı yatırım, finansal gelişme, demokrasi ve siyasi istikrarsızlık yoluyla büyümeyi teşvik eden politikalarlardır. Batı Afrika ülkelerinin hükümetleri, doğrudan yabancı yatırımları alt bölgeye çeken politikaları teşvik etmek ve ekonomik performansın iyileştirilebilmesi için mali sektör kredilerini teşvik etmekle yükümlüdür. Buna ek olarak, Batı Afrika alt bölgesi hükümetleri, demokratik uygulamaları tamamen sağlamlaştırmalı ve istikrarlı ve sürdürülebilir bir siyasi ortamı geliştirmelidir. Bu, yalnızca yatırımcı güvenini yeniden tesis etmekle kalmayacak, aynı zamanda Batı Afrika ekonomisine doğrudan yabancı yatırım akışını da kolaylaştıracaktır.

İfade özgürlüğü ve hesap verebilirlik değişkeninde 2002-2020 döneminde Myanmar, Türkmenistan ve ağırlıklı olarak Kuzey Kore en kötü performans sergileyen ülkelerdir. Her ne kadar resmi dini ateizm olarak ifade edilse de Kuzey Kore'nin siyasi sistemi, yüce liderin (Suryong) yekpare yönetimi olarak tanımlanan bir "dini siyaset" biçimi olarak tanımlanmaktadır. "Suryong", halka siyasi, ekonomik ve sosyal hayat verdiğini iddia edecek kadar kutsaldır. Suryong hatasız, kusursuz, otoritesi kutsal, kimsenin karşı koyamayacağı ilahi bir varlıktır. Özellikle "Juche" (özgüven), Suryong sistemini

ideolojik olarak destekleyen mutlak bir değer sistemidir. Kim Il-Sung ve Kim Jong-Il'in ölümünden sonra, Suryong sistemi, kalıtsal halefiyet yoluyla liderin yönetiminin meşruiyetini korumak ve sürdürmek amacıyla şimdiye kadar Kuzey Kore'nin siyasi sisteminin bel kemiği olmuştur. Kuzey Kore'de sosyalist mülkiyet sistemine dayalı bir ekonomik sistem işletilmeye çalışılmaktadır. Buna göre üretim araçlarının mülkiyeti devlete ve sosyal kooperatiflere aittir ve ekonomik karar verme yetkisi, bilgi akışı merkezileştirilerek Komünist Parti'nin yönetimi altında toplanmıştır (Lee ve Seo, 2019). Myanmar'da ise ulusal güvenlik gerekçesi ile kapsamı oldukça geniş suçlamaları içeren davalar ve bu davalarda adil olmayan yargılamanın varlığından söz edilmektedir. Myanmar'da yaşanan insan hakları ihlallerinin hukukun üstünlüğü yerine tehlikeli bir hukuk kuralı zihniyeti, güvenilir soruşturmaların ve hesap verebilirliğin eksikliği ile örtülmeye çalışıldığı belirtilmiştir (Aguirre, 2018). Türkmenistan'da ise merkezi yönetimi elinde bulunduran elit bir oluşumun varlığından bahsedilmiştir (Horak, 2012). Doğal olarak kapsayıcılıktan uzak böylesi sistemlerde topluma adalet, özgürlük ve refah sağlanması beklenemez. Öte yandan, Norveç, Danimarka ve Lüksemburg ifade özgürlüğü ve hesap verebilirlik açısından iyi performans sergileyen ülkelerdir. Söz konusu ülkelerin birçok gösterge ve değişkende iyi konumda olduğu görülmektedir.

Hükümetin etkinliği bağlamında en kötü performans sergileyen ülkeler Irak, Kuzey Kore, Haiti ve Yemen'dir. İyi hükümet etkinliğine sahip ülkeler arasında Finlandiya, Danimarka ve Singapur yer almaktadır. Hükümet etkinliğinin zayıf olması ve güçsüz, kırılabilir kurumların varlığı ülkelerin kaynaklarının doğru kullanılmamasına, sorumlulukların ihmal edilmesine, çevreye ve sürdürülebilirliğe zarar vermektedir. Kurumsal koşullar, özellikle hükümetin etkinliği ve yolsuzlukla mücadelenin ekonomik büyüme beklentilerinin şekillenmesinde önemli bir rol oynadığı ifade edilmiştir (Ketterer ve Rodriguez-Pose, 2018).

Özellikle eğitim sistemi ile gündemde olan ve son yıllarda yıldızı parlayan Finlandiya, hukukun üstünlüğü değişkeninde en yüksek değere sahip ülke konumundadır. Esasında hukukun herkesin üstünde olması ve insanların unvanlarına bakılmaksızın kanunlar önünde eşit sayılması, Finlandiya'yı siyasal istikrar ve şiddetsizlik noktasında da ileri sıralara yükselmesine neden olduğu görülmektedir. Finlandiya hukukun üstünlüğünün sağlanması ve kontrolü için yüksek devlet görevlilerinin sorumluluğu gibi yargı sisteminin yanı sıra, aynı zamanda Danıştay Adalet Şansölyesi (Hükümet) ve Eduskunta (Parlamento) Ombudsmanı gibi yargı sistemi dışındaki sistemler oluşturmuştur. Bu nedenle, Finlandiya anayasasının tamamen ayrı bir bölümü, yasallık üzerindeki kontrol konularına ayrılmıştır (Serzhanova, 2018). Bu kapsamda, kurumların ne kadar güçlü olursa olsun sağlıklı biçimde denetlenmesi gerekliliğinin önemi ortaya çıkmaktadır. Etkin bir yargı sistemi, piyasaların iyi işlemesi için gerekli bir koşuldur. Kişi başına düşen gelir ile hukukun üstünlüğüne bağlılık arasında pozitif bir ilişkinin varlığından bahsedilmiştir (Cunha, 2021).

Yozlaşma değişkeninde ülkelerin performanslarını incelediğimizde Finlandiya, Danimarka ve Yeni Zelanda en iyi performansla, Ekvatorial Gine, Haiti, Myanmar, Afganistan ve Suriye ise en kötü performansla sahip ülkeler arasındadır. Devlet faaliyetlerinin yerinden yönetimi ile özel şahıslar tarafından rant elde etme kapsamı arasındaki ilişki, kurumsal yönetim ve tasarım ile ilişkilendirilmektedir (Fisman ve Gatti, 2002). Ayrıca, yolsuzluğun/yozaşmanın işlem maliyetlerini artırdığını, yatırım teşviklerini azalttığını ve nihayetinde ekonomik büyümenin azalmasına neden olduğu belirtilmiştir (Seligson, 2002). Yolsuzluğun ekonomik büyüme üzerindeki etkisi özellikle

otokrasilerde belirgin olduğu ve doğrudan yabancı yatırımları azaltarak ve enflasyonu artırarak büyümeye yansıdığı ifade edilmiştir (Gründler ve Potrafke, 2019).

Genel itibarıyla Arap Baharı ile başlayan ve çıkar ilişkilerine dayalı iç savaşlar, kapsayıcı olmayan yönetim sistemleri, belirli bir seçkin grubun tahakkümü yüzünden Orta Doğu ve Arap ülkelerinin ilgili değişkenler bağlamında sınıfta kaldığı görülmektedir. Ortaya çıkan ayaklanmalar, isyanlar ve siyasi istikrarsızlıklar domino etkisi göstererek hukukun üstünlüğü, hesap verebilirlik gibi değişkenlerdeki değerlerin bozulmasına da neden olmaktadır. Ortadoğu'daki iç savaşların egemenliği yeniden kavramsallaştırmasına veya egemenlik ile yönetimi birbirinden ayrılmasına elverişli koşullar yaratmadığı belirtilmiştir (Heydemann, 2018). Yönetişim kalitesinin artması, mezhep ve çıkar çatışmalarının son bulmasına, siyasi istikrar ve şiddetsizliğin sağlanmasına, daha demokratik yönetim biçimlerinin tesisine ve hukukun üstünlüğüne bağlıdır.

Düzenleyicilik kalitesi değişkeninde en kötü performansa sahip ülkeler arasında Myanmar, Kuzey Kore, Venezuela yer almaktadır. İyi performans sergileyen ülkelerin içinde Singapur, Hong Kong, Danimarka ve Yeni Zelanda bulunmaktadır. Düzenleyicilik kalitesinin doğrudan yabancı yatırım çekmede önemi vurgulanmıştır (Mariotti ve Marzano, 2021).

Genel olarak tüm değişkenlerde ön sıralarda bulunan Norveç, Danimarka, Finlandiya, Yeni Zelanda, İsveç, İrlanda, Hollanda, Lüksemburg gibi ülkelerin çeşitli kurumlar ya da sivil toplum kuruluşları tarafından hazırlanan insani gelişmişlik indeksi (HDI), demokrasi indeksi, özgürlük indeksleri gibi göstergelerde de ön sıralarda olduğu görülmektedir (HDR, 2021; Democracy Matrix, 2021; Freedom House, 2021). 2020 yılı değerlerine göre yapılan değerlendirmelerde bu ülkelerden Norveç HDI sıralamasında, Danimarka demokrasi kalitesi indeksi sıralamasında, Finlandiya ise genel özgürlük indeksi sıralamasında Norveç ve İsveç ile birlikte ilk sırada yer almaktadır. Kurumsal yönetişimin iyi olduğu bu ülkelerdeki ekonomik güçlü altyapı da dikkate değer bir izlenim uyandırmaktadır.

Çalışmanın izleyen kısmında yönetişim değişkenlerinin ekonomik büyümeyi etkileme düzeyi incelenecektir. Bu kapsamda panel veri regresyon analizi kullanılacaktır. Panel veri analizi kapsamında öncelikle durağanlık incelemeleri gerçekleştirilmiştir. Tablo 2'de serilere ilişkin birim kök testi sonuçları verilmiştir.

Tablo 2. Panel birim kök test sonuçları

	Kişi başına GSYİH		Hesap Verebilirlik		Siyasal İstikrar ve Şiddetsizlik		Hükümetin Etkinliği		Düzenleyicilik Kalitesi		Hukukun Üstünlüğü		Yolsuzluğun Önlenmesi	
	t	p	t	p	t	p	t	p	t	p	t	p	t	p
I(0)														
Levin, Li&Chu t	-10,62	<0.001	-8,19	<0.001	-8,98	<0.001	-7,54	<0.001	-15,12	<0.001	-8,72	<0.001	-7,81	<0.001
Im, Pesaran and Shin W-stat	-5,72	<0.001	-7,14	<0.001	-9,06	<0.001	-7,03	<0.001	-8,15	<0.001	-4,73	<0.001	-6,12	<0.001

ADF -	<	<	<	614,2	<	<	<	539,18	<				
Fisher	50	0.0	588,3	0.0	645,3	0.0	2	0.0	640,6	0.0	470,8	0.	0.0
Chi-square	5,1	1	8	1	8	1	1	9	1	8	01	1	
PP -	<	<	<	606,2	<	<	<	519,26	<				
Fisher	81	0.0	529,1	0.0	880,8	0.0	3	0.0	535,4	0.0	491,6	0.	0.0
Chi-square	9,6	1	7	1	5	1	1	1	1	1	01	1	

Tablo 2'den değişkenlerin tamamı için düzey değerde durağanlığın sağlandığı görülmektedir. Model 1'e ilişkin analiz sonuçları Tablo 3'te sunulmuştur.

Tablo 3. Model 1 için panel veri regresyon analizi sonuçları

Gösterim	Bağımsız Değişkenler	Katsayılar	Std. Hata	t-ist.	p
X1	Yolsuzluğun Önlenmesi	69.44624	25.18370	2.757587	0.0059
X2	Hükümetin Etkinliği	96.13638	27.91518	3.443874	0.0006
X3	Siyasal İstikrar ve Şiddetsizlik	99.82903	13.14377	7.595158	0.0000
X4	Düzenleyicilik Kalitesi	100.9292	23.43681	4.306438	0.0000
X5	Hukukun Üstünlüğü	151.0571	32.13545	4.700637	0.0000
X6	Hesap Verebilirlik	-15.95660	13.69832	-1.164858	0.2442
	C (sabit)	-11005.63	461.4731	-23.84891	0.0000
$\Delta R^2 = 0.5559$			F-ist. = 674,78		p<0.01

Tablo 3'teki sonuçlara göre ifade özgürlüğü ve hesap verebilirlik değişkeni dışındaki diğer değişkenlerin bağımlı değişken kişi başı GSYİH üzerinde anlamlı etkisi bulunmaktadır. Bu kapsamda izleyen model oluşturulabilir:

$$Y = -11005 + 69,446X_1 + 96,136X_2 + 99,829X_3 + 100,929X_4 + 151,057X_5 + 0X_6$$

Elde edilen sonuçlar yolsuzluğun önlenmesi (Seligson, 2002; Yamak, 2017; Gründler ve Potrafke, 2019), hükümet etkinliğinin sağlanması (Güney 2017; Ketterer ve Rodriguez-Pose, 2018), siyasi istikrarın ve şiddetsizliğin temini (Yusuf vd., 2020), yüksek düzenleyicilik kalitesi (Mariotti ve Marzano, 2021), hukukun üstünlüğü (Cunha, 2021) değişkenlerinin ekonomik büyüme üzerindeki önemini vurgulayan çalışmalarla örtüşmektedir. Bu bağlamda, ülkelerin yolsuzluğun önlenmesi, hükümet etkinliğini sağlama, siyasi istikrarı ve şiddetsizliğin temini, düzenleyicilik kalitesini artırması, hukukun üstünlüğünü benimsemesi ekonomik büyümeleri üzerinde olumlu etkilere yol açmaktadır.

Sonuç ve Tartışma

İktisadi çerçevede, genellikle ekonomik büyümenin itici gücü geçmişten bugüne dış ticaret olarak kabul görmüştür. İçsel büyüme teorisyenleri sermaye birikimi, teknolojik gelişmeler ve beşerî sermayenin de ekonomik büyüme üzerindeki etkilerine dikkat çekmiştir. Son olarak, kurumsalcı iktisatçılar ülkelerdeki kurumlara atıfta bulunarak ekonomik büyümenin en önemli unsurunun aslında kurumların şeffaf, hesap verebilir, yaptırım gücü yüksek ve yolsuzluktan uzak olması ile sağlanabileceğini belirtmiştir. Bu noktada ele alınan çalışma yönetim göstergeleri ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi odak merkezini alarak küresel ölçekte bir değerlendirme yapmayı amaçlamıştır.

Bu kapsamda panel veri regresyon analizinden yararlanılmıştır. Yönetişim göstergelerinden ifade özgürlüğü ve hesap verebilirlik, siyasi istikrar ve şiddetsizlik, hükümetin etkinliği, düzenleyicilik kalitesi, hukukun üstünlüğü ve yolsuzluğun önlenmesi açıklayıcı değişkenler, ekonomik büyümeyi temsilen kişi başına GSYİH ise bağımlı değişken olarak kullanılmıştır.

Bu çalışmada hesap verebilirlik göstergesinin ekonomik büyüme üzerinde anlamlı bir etkisine rastlanılmamıştır. Ancak siyasi istikrar ve şiddetsizlik ortamının varlığı, hükümetin etkinliğinin sağlanması, yüksek düzenleyicilik kalitesi, hukukun üstünlüğü, yolsuzluğun önlenmesinin ekonomik büyüme üzerinde olumlu etkiye sahip olduğu gözlemlenmiştir. Ülkelere ilişkin veriler incelendiğinde, genel olarak yönetim göstergeleri bağlamında kötü performans sergileyen ülkelerin kişi başına GSYİH'lerinin de düşük olduğu tespit edilmiştir. Dolayısıyla kurumlardaki yönetim standartlarının yüksek olması ülke refahını olumlu yönde etkilemektedir. Çünkü siyasi istikrarın olmadığı, yolsuzluğun ve yozlaşmanın hâkim olduğu, yönetimin belli gruplarda toplanarak hukukun üstünlüğü ilkesinin hiçe sayıldığı, demokratik yollarla seçilen ve iktidarı da demokratik yollarla teslim etmeye hazır etkin hükümetlerin yerine belirli seçkinlerin baskın yönetimi altındaki ülkelerin derin yoksulluk içinde olduğu görülmektedir. Böylesi bir durumun gelişmekte olan veya az gelişmiş ülkeler için yarattığı bir diğer tehlike ise az sayıda yetiştirmiş olduğu nitelikli nüfusun zengin ve gelir seviyesi üst düzeyde olan ülkelere göç etme eğiliminde olmasıdır.

Literatür incelendiğinde genel olarak yönetim-ekonomik büyüme ilişkisinin Türkiye, OECD, MENA, AB, BRICS gibi bölgesel ya da uluslararası örgütler bağlamında incelendiği görülmüştür. 2002-2020 verileri kullanılarak 170 ülke bağlamında gerçekleştirilen bu çalışmanın, ülkelerin küresel platformdaki yerlerini görmek açısından faydalı olacağı ve bu yönüyle literatüre katkı yapacağı düşünülmektedir.

Kaynakça

- Acemoğlu, D., & Robinson, J. A. (2015). *Ulusların düşüşü: Güç, zenginlik ve yoksulluğun kökenleri*. Doğan Kitap, İstanbul.
- Aguirre, D. (2018). Rule by law and impunity undermine prevention of and accountability for human rights violations in Myanmar. <https://teacircleoxford.com/opinion/rule-by-law-and-impunity-undermine-prevention-of-and-accountability-for-human-rights-violations-in-myanmar/>(Erişim Tarihi: 19.12.2021).
- Ağazade, S., Artan, S., & Hayaloğlu, P. (2020). Kurumsal gelişme ve iktisadi büyüme: Doğu Avrupa geçiş ekonomileri örneği. *Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(20), 245-262.
- Albayrak, M., & Şahingöz, B. (2021). Türkiye'de yolsuzluk ve ekonomik büyüme arasındaki ilişki: ARDL Sınır Testi Yaklaşımı. *Proceedings E-Book*, 353.
- Akdağ, İ. (2019). *Türkiye'deki trafik kazaları ile ekonomik kalkınma arasındaki ilişkinin analizi (1995-2017)*, Yayınlanmamış doktora tezi, Dicle Üniversitesi, Diyarbakır.
- Aytekin, A., & Gündoğdu, H. G. (2021). OECD ve AB üyesi ülkelerin sürdürülebilir yönetim düzeylerine göre SWARA tabanlı TOPSIS-SORT-B ve WASPAS yöntemleriyle incelenmesi. *Öneri Dergisi*, 16(56), 943-971.
- Barış, S., & Bekteş, S. (2020). Yönetişim göstergelerinin doğrudan yabancı yatırımlar üzerindeki etkisi: Avrupa Birliği ülkelerinden deliller. *Sakarya İktisat Dergisi*, 10(1), 1-24.

- Boța-Avram, C., Groșanu, A., Răchișan, P. R., & Gavriletea, M. D. (2018). The bidirectional causality between country-level governance, economic growth and sustainable development: A cross-country data analysis. *Sustainability*, 10(2), 502.
- Cooray, A. (2009). Government expenditure, governance and economic growth. *Comparative Economic Studies*, 51(3), 401-418.
- Cunha, A. B. (2021). Economic Growth, Markets and the Rule of Law: Brief Considerations on the Brazilian Case. *BBR. Brazilian Business Review*, 18, 196-216.
- Çemrek, F., & Burhan, E. (2014). Petrol tüketiminin ekonomik büyüme üzerindeki etkisinin panel veri analizi ile incelenmesi: Avrupa Birliği ülkeleri ve Türkiye örneği. *Journal of Alanya Faculty of Business/Alanya İşletme Fakültesi Dergisi*, 6(3), 47-58.
- Çetin, A. B. (2019). İktisadi ve politik kurumların ekonomik büyüme üzerindeki etkisi: gelişmiş ülkeler ve yükselen piyasa ekonomileri karşılaştırması. *Bulletin of Economic Theory and Analysis*, 4(2), 1-31.
- Çevik, N. K., & Eraslan, M. (2019, November). Yönetişim kalitesi ve ekonomik performans: BRICS-T ülkelerinden ampirik bulgular. In *International Congress Of Management Economy And Policy 2019 Autumn Proceedings Book* (p. 185).
- Democracy Matrix (2021). Ranking of Countries by Quality of Democracy, <https://www.democracymatrix.com/ranking> (Erişim Tarihi: 02.01.2022).
- Dünya Bankası WGI (2021). <http://info.worldbank.org/governance/wgi/> (Erişim Tarihi: 07.12.2021).
- Dünya Bankası (2021). <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.CD> (Erişim Tarihi: 01.01.2022).
- Fayissa, B., & Nsiah, C. (2013). The impact of governance on economic growth in Africa. *The Journal of Developing Areas*, 47(1), 91-108.
- Fisman, R., & Gatti, R. (2002). Decentralization and corruption: evidence across countries. *Journal of public economics*, 83(3), 325-345.
- Freedom House (2021). Countries and Territories, <https://freedomhouse.org/countries/freedom-world/scores?sort=desc&order=Total%20Score%20and%20Status> (Erişim Tarihi: 02.01.2022).
- Gönel, F. D. (2010). *Kalkınma ekonomisi*. Efil Yayınevi, Ankara.
- Görkem, H., & Serkan, I. (2008). Türkiye'de savunma harcamaları ve ekonomik büyüme arasındaki ilişki (1968-2006). *Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 25(2), 405-424.
- Gündoğdu, H., & Aytakin, A. (2020). Yönetişim göstergeleri bağlamında ülkelerin Kümeleme Analizi ve ARAS ile değerlendirilmesi. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (66), 301-318.
- Güney, T. (2017). Hükümet etkililiği ve ekonomik büyüme ilişkisi. *International Review of Economics and Management*, 5(4), 42-55.
- Gründler, K., & Potrafke, N. (2019). Corruption and economic growth: New empirical evidence. *European Journal of Political Economy*, 60, 101810.
- Güzel, S., & Murat, D. (2019). Yönetişim ve ekonomik performans bağlamında OECD ülkelerinin konumları. *Akademik İncelemeler Dergisi*, 14(1), 315-344.
- HDR (2021). United Nations Development Programme Human Development Reports, <http://hdr.undp.org/en/data> (Erişim Tarihi: 02.01.2022).
- Heydemann, S. (2018). Civil war, economic governance & state reconstruction in the Arab Middle East. *Dædalus*, 147(1), 48-63.

- Huang, C. J., & Ho, Y. H. (2017). Governance and economic growth in Asia. *The North American Journal of Economics and Finance*, 39, 260-272.
- Horak, S. (2012). The elite in post-Soviet and post-Niyazow Turkmenistan: does political culture form a leader?. *Demokratizatsiya*, 20(4), 371-386.
- Kaufmann, D., Kraay, A., & Mastruzzi, M. (2010). The worldwide governance indicators: Methodology and analytical issues, *World Bank Policy Research Working Paper No. 5430*.
- Karabulut, R., & Şeker, K. (2018). Belirlenmiş değişkenlerin vergi gelirleri üzerindeki etkisi: çoklu doğrusal regresyon analizi. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 23(3), 1049-1070.
- Karpuz, E., & Sayılır, Ö. (2021). Kurumsal Yönetişim Kalitesinin Doğrudan Yabancı Yatırımlar Üzerindeki Etkisi: Orta Gelirli Ülkeler Üzerine Bir Araştırma. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, (60), 281-308.
- Kasa, H., & Alptekin, D. D. V. (2015). Türkiye’ de kadın işgücünün büyümeye etkisi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksek Okulu Dergisi*, 18(1), 1-24.
- Ketterer, T. D., & Rodríguez-Pose, A. (2018). Institutions vs. ‘first-nature’ geography: What drives economic growth in Europe’s regions?. *Papers in Regional Science*, 97, S25-S62.
- Lee, D., & Seo, Y. (2019). Alternative futures for North Korea economy: From the North Korean perspectives. *Futures*, 114, 102455.
- Mariotti, S., & Marzano, R. (2021). The effects of competition policy, regulatory quality and trust on inward FDI in host countries. *International Business Review*, 30(6), 101887.
- Méndez-Picazo, M. T., Galindo-Martín, M. Á., & Ribeiro-Soriano, D. (2012). Governance, entrepreneurship and economic growth. *Entrepreneurship & Regional Development*, 24(9-10), 865-877.
- Nkurunziza, J. D. (2018). The origin and persistence of state fragility in Burundi. *London: Commission on state fragility, growth and development*.
- Özdemir, D., & İmamoğlu, İ. K. (2021). Yönetişim göstergeleri ve büyüme: gelişmiş ve gelişmekte olan G20 ülkeleri için bir nedensellik analizi. *Uluslararası Ekonomi İşletme ve Politika Dergisi*, 5(1), 113-135.
- Özel, E. (2015). *Teknoloji yayılımının Türkiye’de toplam faktör verimliliği üzerine etkisi: gecikmesi dağıtılmış otoregresif modelleme yaklaşımı*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Akdeniz Üniversitesi, Antalya.
- Rivera-Batiz, F. L. (2002). Democracy, governance, and economic growth: theory and evidence. *Review of Development Economics*, 6(2), 225-247.
- Seligson, M. A. (2002). The impact of corruption on regime legitimacy: A comparative study of four Latin American countries. *The Journal of Politics*, 64(2), 408-433.
- Serzhanova, V. (2018). The Fundamental Constitutional Principle of Democracy and the Rule of Law and the Supervision of Legality on the Grounds of the Basic Law of Finland. *Political Preferences*, (21), 29-40.
- Statista (2021). <https://www.statista.com/statistics/524137/gross-domestic-product-gdp-per-capita-in-yemen/> (Erişim Tarihi: 01.01.2022).
- Şahin, D. (2018). MENA ülkelerinde kurumsal kalite ve ekonomik büyüme ilişkisinin analizi. *İktisadi Yenilik Dergisi*, 5(1), 1-9.
- Tabachnick, B. G., & Fidell, L. S. (2013). *Using Multivariate Statistics*, 6th Edn. Northridge. CA: California State University.

- Wikipedia (2022). <https://tr.wikipedia.org/wiki/L%C3%BCksemburg> (Erişim Tarihi: 02.02.2022).
- Yamak, T. (2017). Kurumsal kalite faktörlerinin ekonomik büyüme üzerindeki etkisi: körfez ülkeleri örneği. *Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 5(4), 1-15.
- Yenipazarlı, A. (2009). Ekonomik özgürlükler ve ekonomik büyüme üzerine etkisi: Türkiye üzerine bir zaman serisi analizi. Yayınlanmamış doktora tezi, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Nazilli, Aydın.
- Yenipazarlı, A. (2014). Merkez bankasının bağımsızlığı, yönetim, enflasyon ve ekonomik büyüme. *Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(2), 1-15.
- Yıldırım, F. (2019). *Panel birim kök testleri ile enerji tüketiminin durağanlarının incelenmesi*, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Sakarya Üniversitesi, Sakarya.
- Yusuf, H. A., Shittu, W. O., Akanbi, S. B., Umar, H. M., & Abdulrahman, I. A. (2020). The role of foreign direct investment, financial development, democracy and political (in) stability on economic growth in West Africa. *International Trade, Politics and Development*, 4(1), 27-46.
- Yürükoğlu, B. (2021). Yönetim ve Ekonomik Performans: Türkiye ve G7 Ülkeleri İçin Bir Değerlendirme. *Journal of Applied And Theoretical Social Sciences*, 3(3), 244-262.